

KARIZMATSKI MODEL ŽUPE KAO „ZAJEDNICE ZAJEDNICÂ“

Elvis Ražov – Arkadiusz Krasicki

Teološko-katehetski odjel
Sveučilište u Zadru
erazov@unizd.hr
arkadiusz.krasicki@gmail.com

UDK 272-774
<https://doi.org/10.34075/cs.60.3.2>
Izvorni znanstveni rad
Rad zaprimljen 2/2025

Sažetak

Krajem prošlog stoljeća, a osobito početkom novoga tisućljeća sve se više spominje potreba obnove župne zajednice kako bi ona bila iskaz crkvenog zajedništva i središte evangelizacije, prostor za veće sudjelovanje laika kroz male bazične crkvene zajednice koje su komplementarne i nužne za rast Crkve. U tom smislu zagovara se i redefiniranje župe kao zajednice zajednicâ u kojoj bi župnik bio koordinator svih oblika kršćanskog života koji sve stvarnosti u župi povezuje u jednu cjelinu. U članku se analizira novi naziv župe koji želi biti izraz nove naravi župne zajednice te uspoređuje s klasičnom defnicijom župe. Donosi se kratki povijesni pregled nastanka pojma i njegovog prihvaćanja u Crkve u Hrvata te pojavljivanje novog naziva u novijim dokumentima crkvenog učiteljstva. Nasuprot prešutnom prihvaćanju novoga naziva donosi se kritički odmak nekolicine liturgičara na hrvatskom teološkom području koji u tom pojmu vide opasnost stvaranja dvostrukog poretka u liturgiji i organizaciji Crkve kao i suprotnost sakramentalnom jedinstvu župe. Rasprava između dvojice tadašnjih kardinala Josepha Ratzingera/Benedikta XVI. i Waltera Kaspera o odnosu između partikularne i sveopće Crkve može osvjetliti problematiku odnosa župe kao zajednice ili župne zajednice i zajednicâ koje novim nazivom za župu definiraju njezinu narav. Ratzingerov stav o ontološkom i vremenskom prvenstvu sveopće Crkve nad partikularnom Crkvom, gdje sveopća Crkva nije federacija partikularnih Crkava, može se na svoj način primijeniti i na odnos župne zajednice i svih zajednica u župi. Može se stoga reći da se pojam zajednice ne može jednoznačno koristiti za župu kao zajednicu i zajednice koje u njoj djeluju, niti da je župa neka federacija zajednica koje joj daju njezinu „osobnost“. Zaključno se može reći kako redefiniranje naziva župe kao zajednice zajednicâ može voditi prije njezinoj dezintegraciji negoli oživljenju i osnaženju.

Ključne riječi: župa, zajednica zajednicâ, župnik-koordinator, partikularna i sveopća Crkva, ontološko i vremensko prvenstvo

UVOD

Crkva se kao zajednica najneposrednije i najvidljivije očituje i ostvaruje u župnoj zajednici. Ne čudi stoga briga crkvenog učiteljstva za ponovnim otkrivanjem pravog lica župe u kojoj je prisutno i djelotvorno samo „otajstvo“ Crkve. Često se čuju prigovori da je župa okoštala struktura, da se pretvara u neku servisnu službu bez pravog zajedništva vjernika. Stoga se traži obnova župe koja će se prepoznati kao „Božja obitelj“ koju nadahnjuje i vodi jedan Duh. Traži se obnova župe kao odgovor na nove okolnosti suvremenog života i nove potrebe vjernika. Naglašava se veće sudjelovanje vjernika laika, fomiranje malih živih zajednica, vrednovanje raznih karizmi i njihovo usklađivanje sa službama u Crkvi. U tom procesu obnove župe predlaže se i redefiniranje župe kao zajednice zajednicâ.

U članku će se analizirati pojam župe kao zajednice zajednicâ komparirajući ga s klasičnim pojmom i razumijevanjem župe kako ga predstavlja Katekizam Katoličke Crkve, Zakonik kanonskog prava i relevantni dokumenti crkvenog učiteljstva.

Na početku novog tisućljeća u Crkvu u Hrvata se počinje, a osobito u kontekstu obnove župne kateheze, govoriti o župi kao zajednici zajednicâ i župniku kao koordinatoru svekolikog života u župi. Taj pojam, čini se, naišao je na prešutno prihvaćanje u teološkim krugovima, uz nekoliko kritičkih opaski nekih liturgičara čije ćemo primjedbe obraditi u članku.

Za moguće osvjetljenje novoga definiranja župe može pomoći rasprava između dvojice tadašnjih kardinala Ratzingera i Kasperra koja se, među ostalim, vodila oko odnosa između partikularne i sveopće Crkve, što može poslužiti za bolje razumijevanje odnosa župne zajednice i zajednicâ koje u njoj djeluju, prema novoj definicije župe kao zajednice zajednicâ.

1. KLASIČNA DEFINICIJA ŽUPE

Zakonik kanonskog prava iz 1983. definira da je „župa određena zajednica vjernika trajno ustanovljena u partikularnoj Crkvi, za koju je pastirska briga, pod vlašću dijecezanskoga biskupa, povjerena župniku kao njezinu vlastitom pastiru“.¹ Zakonik pobliže pojašnjava i službu župnika kad kaže da je „župnik vlastiti pastir povjerene mu župe koji vodi pastoralnu brigu za predanu mu zajed-

¹ Zakonik kanonskog prava (dalje: ZKP), Kan. 515.

nicu pod vlašću dijecezanskoga biskupa na čiji je dio u Kristovoj službi pozvan, da za tu zajednicu obavlja službu naučavanja, posvećivanja i upravljanja u suradnji s drugim prezbiterima ili đakonima i uz pomoć koju mu pružaju vjernici laici, prema pravnoj odredbi“.² Kodeks kanonskog prava iz 1917. kaže da je „župnik svećenik ili moralna osoba, kojoj je župa podijeljena u naslov s izvršenjem dušobrižništva u zavisnosti od mjesnog ordinarija“.³ Katekizam Katoličke Crkve, osim navođenja spomenutog ZKP-a iz 1983., još kaže da je župa „mjesto u kojem se svi vjernici mogu skupiti na nedjeljno slavlje Euharistije. Župa uvodi kršćanski puk u redoviti izražaj liturgijskog života i sabire ga na to slavlje; uči ga spasonosnoj Kristovoj nauci; po dobrim i bratskim djelima u djelo provodi ljubav Gospodnju“.⁴

Apostolicam actuositatem – Dekret o apostolatu lika – slikovito predstavlja župu kao jednu stanicu biskupije (usp. AA 10).⁵ Župnici kao pastiri zamjenjuju biskupa u okupljanju župne zajednice, koja na neki način predstavlja sveopću Crkvu, budući da biskupi ne mogu svugdje i uvijek predsjedati svemu svojemu stadu. Stoga treba promicati liturgijski život župe i njezin odnos s biskupom te voditi brigu da osjećaj za župu cvjeta osobito u nedjeljnom slavlju svete mise (usp. SC 42).⁶ Crkvena zajednica uvijek ima sveopću dimenziju, a najneposrednije i najvidljivije očitovanje te zajednice ostvaruje se u župi, gdje je ona vidljiva kao mjesna crkvena zajednica. U određenom smislu župa je Crkva koja živi usred obitelji svojih sinova i kćeri (usp. CL 26).⁷

Pobudnica *Vjernici laici* poziva sve da u vjeri ponovno otkriju pravo lice župe, u kojoj je prisutno i djelotvorno samo „otajstvo“ Crkve. „Župa u načelu nije neko ustrojstvo, teritorij, zgrada; radije je ‘Božja obitelj, kao skupina koju prožimlje jedan duh’ (LG 28), ‘obiteljski, bratski i otvoren dom’ (*Catechesi tradendae*, 67), ‘zajednica vjernika’ (ZKP, kan. 515 § 1.). U konačnici, župa ima temelje

² ZKP, Kan. 519.

³ ZKP iz 1917., Kan. 451.

⁴ Ivan Pavao II., *Christifideles laici – Vjernici laici*, AAS 81 (1989) 437-440. Citirano prema Katekizmu Katoličke Crkve (dalje: KKC), br. 2179.

⁵ Usp. Drugi vatikanski sabor, *Apostolicam actuositatem – Dekret o apostolatu lika*, Drugi vatikanski sabor, Dokumenti, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1968., 447-449 (dalje: AA).

⁶ Usp. Drugi vatikanski sabor, *Sacrosanctum concilium – Konstitucija o svetoj liturgiji*, Drugi vatikanski sabor, Dokumenti, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1968., 25-26 (dalje: SC).

⁷ Usp. Ivan Pavao II., *Christifideles laici – Vjernici laici. O pozivu i poslanju laika u Crkvi i u svijetu*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1990., br. 26 (dalje: CL).

u teološkoj stvarnosti, jer je *euharistijska zajednica*. To znači da je to zajednica podobna za slavljenje Euharistije u kojoj je živi korijen njezine izgradnje i sakramentalna spona njezina punog zajedništva s cijelom Crkvom. Ta podobnost počiva na činjenici da je župa *zajednica vjere* i *organska zajednica*, što će reći da je čine zaređeni službenici i drugi kršćani, a u njoj župnik – koji predstavlja dijecezanskog biskupa – hijerarhijska je spona s posebnom Crkvom.“ (CL 26).

2. POZIV NA OBNOVU ŽUPE

Dokument također poziva crkvene mjesne vlasti na *odlučnu obnovu* župe koja treba odgovoriti na nove životne okolnosti i suvremene potrebe. Mjesne vlasti trebaju potaknuti usklađivanje župnih struktura prema većem sudjelovanju laika u pastoralnim odgovornostima; male bazične crkvene zajednice ili žive zajednice u kojima će se vjernici hraniti Božjom riječi pokazujući djelotvornu ljubav u služenju braći. One su iskaz crkvenog zajedništva i središta evangelizacije u zajedništvu sa svojim pastirima. Pozivajući na potrebu apostolskog zalaganja vjernika laika u životu župe, *Pobudnica* u svjetlu eklezijologije zajedništva raznolike službe i karizme gleda kao komplementarne i nužne za rast Crkve. Upravo je župa tu uzoran primjer za apostolat zajednice jer ujedinjuje sve različitosti prisutne u župi i ugrađuje ih u sveopćenitost Crkve. Župa je Crkva usred ljudskih domova, duboko urasla u ljudsko društvo i s njim srasla te solidarna s njegovim težnjama i poteškoćama. Ona je odgovor na čežnju za bratskijim i ljudskijim odnosima jer u svijetu treba biti „mjesto“ zajedništva vjernika te „znak“ i „oruđe“ koje teži za zajedništvom svih ljudi; kuća otvorena za sve i u službi svima; *seoska česma* kojoj dolaze svi žedni (usp. CL 27).

Župe unutar mjesne Crkve imaju bitnu zadaću u neposrednijem i osobnijem odgajanju vjernika. Budući da se u župi lakše dopire do pojedinih osoba i skupina, ona odgaja svoje članove za slušanje Riječi, za liturgijski i osobni razgovor s Bogom, za bratsku ljubav te tako izravnije i konkretnije svjedoči crkvenom zajedništvu i misionskoj odgovornosti. *Male crkvene zajednice* unutar župe od velike su pomoći za dublje shvaćanje i iskustvo zajedništva te poslanja Crkve. Tu od pomoći može biti krsna kateheza nalik katekumenatu. Kršćanska obitelj kao „kućna Crkva“ naravna je i temeljna škola za odgoj u vjeri te je prvo „iskustvo Crkve“ koje se potvrđuje i raste u postupnom uklapanju djece u širu crkvenu zajednicu – župu. „Domaća Crkva“ dionica je života i poslanja opće Crkve koja

odgaja svoju djecu u „osjećanju Crkve“ za svoju ljepotu posvećenja svih svojih sila u službi Kraljevstva Božjega (usp. CL 61-62). Općem pozivu za obnovom župe odgovorila je i Crkva u Hrvata, osobito kroz angažman oko uloge i mjesta župne kateheze u obnovi župne zajednice.

3. OBNOVA ŽUPE PREMA ZAJEDNICI ZAJEDNICÂ U CRKVI U HRVATA

U odnosu na ovaj „klasični“ model župe kao crkvene zajednice, početkom novog milenija u Crkvi u Hrvata počinje se sve više spominjati potreba redefiniranja ili restrukturiranja župe, koja bi trebala biti „zajednica zajednicâ“. U dokumentu Hrvatske biskupske konferencije i Nacionalnog katehetskog ureda, *Župna kateheza u obnovi župne zajednice – Plan i program*, iz 2000. godine, kojeg su na njihov prijedlog izradili Milan Šimunović i Bernardin Škunca, ističe se u podnaslovu prvog poglavlja, *Prema obnovi župnih struktura: župa kao zajednica manjih zajednicâ*. U prvoj rečenici teksta stoji: „Župna zajednica je zajednica zajednicâ...“⁸ Ono u podnaslovu „kao“ koje se može razumijeti kao jedna perspektiva, jedna karakteristika ili jedan aspekt promatranja župe, u prvoj rečenici teksta s onim „je“ postaje kao nova definicija župe, njezino bitno određenje. Istovremeno ne daje se nikakava definicija tog novog pojmovnog i bitnog određenja župe. Autori se služe pobudnicom *Christifideles laici* u kojoj papa Ivan Pavao II. traži korjenitu obnovu kršćanskog tkiva samih crkvenih zajednica te se pozivaju na kardinala Ratzingera koji vidi u budućnosti Crkvu koja djeluje u manjim zajednicama živih i istinskih vjernika. *Živi vjernički krugovi* ili *posebne zajednice* stvarat će takve oblike zajedništva koji će privlačiti i jače povezivati vjernike te ih više oblikovati u vjeri. Autori navode 19 bazičnih zajednica ili živih krugova vjernika (npr. Liturgijska zajednica, marijanska zajednica, biblijska zajednica...).

Na 34. plenarnom zasjedanju Sabora HBK-a biskupi su raspravljali o dokumentu koji govori o pastoralu sakramenata u župnoj zajednici i u svom priopćenju kažu „da je svaki biskup, kao pastir svoje mjesne Crkve, odgovoran za cjelokupno pastoralno, osobito evangelizacijsko događanje u svojoj biskupiji koje se događa u okviru župe kao zajednice zajednicâ. Župnici pri tome, u suradnji

⁸ Hrvatska biskupska konferencija, *Župna kateheza u obnovi župne zajednice – Plan i program* (izrad. M. Šimunović i B. Škunca), Nacionalni katehetski ured HBK – Hrvatski institut za liturgijski pastoral, Zagreb – Zadar, 2000., 15.

s biskupom, imaju ulogu koordinatora koji sve oblike kršćanskoga života povezuje u jednu cjelinu".⁹ Župnika se ovdje više ne navodi kao vlastitog pastira povjerene mu župe koji svoju pastirsku službu vrši pod vlašću dijecezanskog biskupa, nego se koristi novi pojam "koordinator", a njegova se uloga tumači kao uloga onoga koji sve oblike kršćanskog života povezuje u jednu cjelinu. Postavlja se pitanje zašto i biskup kao pastir nije preimenovan u koordinatora u vlastitoj mjesnoj Crkvi kada župnik zamjenjuje ili uprisutnjuje biskupa kao pastira u župnoj zajednici. U istom pasusu *Priopćenja* spominje se kako su biskupi raspravljali o nekim današnjim oblicima nove evangelizacije, a osobito o Neokatekumenskom putu, ističući mnogovrsne dobre plodove njegova djelovanja, ali i neke poteškoće vezane osobito za liturgiju.

Zanimljivo je s tim u svezi primjetiti kako na službenim internetskim stanicama Neokatekumenskog puta, pod rubrikom Evangelizacija, nalazimo podnaslov, "Župa zajednica zajednicâ". U podnaslovu nema čestice "kao", niti pomoćnog glagola "je", ali je u daljenjem objašnjenju jasnije da se radi o pokušaju novog definiranja župe, odnosno određenja njezine bitne strukture i sadržaja. "Ipak, danas je više nego ikada potrebno i hitno obnoviti strukture Crkve. Odgovor na 'globalno selo', velike gradove i monokulturu je župa koja treba postati 'nebesko selo': više human socijalni model, sposoban otvoriti prostor novoj civilizaciji ljubavi; euharistijski zbor koji stavlja u prvi red aktivno sudjelovanje vjernikâ; stvarnost 'zajednice zajednicâ', s katekumenijem izrađenim od prelijepih liturgijskih dvorana za slavlje u malim zajednicama."¹⁰ Iz perspektive Neokatekumenskog pokreta u župi postoje mnoge neokatekumenske zajednice koje imaju vlastito slavlje euharistije unutar Pokreta. Je li onda župa samo jedan organizacijski okvir mjesne Crkve koji postaje prostor za slavljenje euharistija u malim zajednicama, a da sama ta župa nema svoj vlastiti sadržaj? Je li onda župa isti taj okvir koji bi na isti način trebao udomiti i druge zajednice, pokrete i udruge dajući ima prostor za njihovo vlastito djelovanje? Možemo li onda govoriti o župi kao stanici, kao organizmu, kao hijerarhijski uređenoj zajednici pod vodstvom vlastitog pastira ili župa postaje prazni okvir u kojoj treba koordinirati različite zajednice čije djelovanje nije nužno usklađeno?

⁹ Hrvatska biskupska konferencija, *Priopćenje s 34. plenarnog zasjedanja Sabora HBK* (19. IV. 2007.), <https://hbk.hr/priopcenje-s-34-plenarnog-zasjedanja-sabora-hbk/> (9. IX. 2024.).

¹⁰ Neokatekumenski put, *Evangelizacijsko poslanje. Župa zajednica zajednica*, <https://neocatechumenaleiter.org/hr/evangelizacija/> (15. IX. 2024.).

4. ŽUPNA KATEHEZA U OBNOVI ŽUPNE ZAJEDNICE

U kontekstu govora o problemu župne kateheze i njezina odnosa prema školskom vjeronauku, Šimunović vidi prijelomnicu u katehetskom dokumentu HBK-a „Župna kateheza u obnovi župne zajednice“ te hrvatski projekt župne zajednice kao „zajednice zajednica ili zajedništva“ označava novim razdobljem u shvaćanju župne zajednice, a time i nove kateheze. U tim zajednicama ne ističe se samo poučavanje nego i *zajedništvo*, izmjena iskustava vjere, svjedočenje, odnosno poslanje. Župa kao organizirano i ustrojeno tijelo često nije mjesto zajedništva i življenog bratstva. Zato je potreba za novim, malim oblicima zajednica da se ostvari koncilsko poimanje „bratstva“ gdje je jednakost i jednakopravnost važnija od razlikovanja uloga i službi unutar zajednice. Potreban je prijelaz iz „servisno/obredne“ zajednice u zajednicu vjere življenog zajedništva. Katehetski dokument po nekim postavkama može se nazvati originalnim „hrvatskim modelom“ koji se može doraditi, ali nikako „staviti u pitanje“. Naravno, radi se o katehetskom modelu koji pretpostavlja redefiniranje župne zajednice kao zajednice zajednicâ.¹¹ Osim pozitivnog prijema novog modela župe, ima i onih koji ne gledaju s odobravanjem na takvo redefiniranje župe.

5. KRITIČKE OPASKE NA NAZIV ŽUPE KAO ZAJEDNICE ZAJEDNICÂ

Kritički odmak od takvog redefiniranja župe nalazimo kod dvojice liturgičara, Ivica Žižića i Ante Crnčevića, u njihovim člancima u časopisu *Živo vrelo* iz 2012. godine u 10. broju i iz 2011. u 1. broju. Župa je zajednica vjernika čiji identitet jest vidljiv i djelotvoran upravo u liturgiji, kaže Žižić. Ipak, odnos između župe i zajednice nije ni jednostavan ni jednoznačan zato što zajedništvo nije samo plod istomišljenika, niti organizacija, smatra on. U slavlju liturgije župa je u neposrednom doticaju s onim što ju utemeljuje kao zajednicu vjernika te se stoga ne može dedukcijom svesti na „zajednicu zajednicâ“ ili na „zbir inicijativa“. Jedinstvo posredovano sakramentalnim slavljem vjere u temelju je crkvnog zajedništva jer izvire iz jedinstva koje Bog oblikuje svojom inicijativom u vjeri i slavlju liturgije Crkve. U zahtjevu za župom kao živom zajednicom vjere i zahtjevom za oblikovanjem „malih zajednica“ Žižić vidi nemogućnost odgovora na nametnuti zadatak zadnjeg zahtjeva jer taj zahtjev

¹¹ Usp. Milan Šimunović, Župna kateheza – kateheza zajednice. Nužnost pastoralno-katehetskih zaokreta, *Diacovensia* 17 (2009.) 2, 270-271.

ne izrasta iz zajedništva vjere, nego iz osobnog traganja za svetim, za sobom, za istomišljenicima, a onim “drugim” i mjestom liječenja od suvremene samoće. Autor ne negira legitimnost takvih zahtjeva i dužnost crkvenog odgovora na te zahtjeve, ali ukazuje na sličnost u drugim religijama i konfesijama, gdje su mnoga udruživanja prerasla u svjetovne religije i kultove koji nude terapijske tretmane smisla u svijetu. “U sadašnjem povijesnom obratu – od župe prema zajednici – koji se u crkvenom životu odrazio u pojavi brojnih pokreta i skupina oblikovanih po mjeri vlastitih nazora, interesa, nadahnuća i zahtjeva, gotovo se neprimjetno stvara dvostruki poredak ne samo u organizaciji Crkve, nego i u njezinoj liturgiji. Liturgija, naime, ne može nastati iz skupinâ i pokretâ. Njezin je izvor druge naravi. Zahtjevu za *živom zajednicom*, improviziranom posebnim pjesmama, osjećajem bliskosti, gorljivim poticajima, ne može se udovoljiti na uštrb istine liturgijskog slavlja Crkve jer je Crkva po samoj liturgiji živa zajednica vjere. Životnost, dakle, ne proizlazi tek iz živoga angažmana sudionika, nego iz poniranja u dar slavljenoga Otajstva.”¹²

Osobito gradskim župama prijeti opasnost raslojavanja na posebne zajednice i na individualne inicijative i župa ne može ispuniti očekivanja pojedinih zajednica tako da postaje “domaćin” kojeg “gosti” polako istiskuju iz vlastitog doma. Traži se prijelaz iz župske civilizacije u “civilizaciju zajednicâ”, što je zapravo prijelaz od jučerašnje moderne sekularizacije na postmodernu religioznost čiji je zadatak oživjeti cjelinu razdjelovljene (fragmentirane) subjektivnosti. Za Žižića je pogrešno misliti da se župa sastoji od zbira zajednica, već je ta ideja izravno suprotna ideji sakramentalnog jedinstva, a pravi put je obredno oblikovanje zajedništva, gdje župa može iznova otkriti svoj identitet *zajedništva vjere*.¹³

Zajedništvo vjere se ne može izjednačiti sa župskim inicijativama već se župa treba razumijevati iz jedinstva u liturgiji. Ne niječući potrebu i drugih inicijativa u župi osim liturgijskog života, postavlja se pitanje može li i kako liturgija tvoriti zajednicu vjere, pita se Žižić, i na to daje potvrđan odgovor. Župa se može prepoznati i živjeti kao vjernička zajednica oblikujući se u liturgiji i po liturgiji, što je elementarna istina jer se zajednica vjere rađa u obredu i obredno. Autor iznosi slaganje mnogih antropologa i suvremenih antropoloških istraživanja da religijska zajednica nastaje i da se obnavlja u redu obrednog djelovanja te da izvorne zasade zajed-

¹² Ivan Žižić, *Liturgijska zajednica u životu župe. O obrednim temeljima zajedništva vjere*, *Živo vrelo*, 29 (2012.) 10, 4.

¹³ Usp. *Isto*, 4-6.

ništva treba tražiti u simboličkim dinamikama obreda. Iz odnosa prema spasenjskom događaju liturgija tvori događaj zajednice, a zajednica se po liturgiji uvijek iznova usklađuje s njime kao prima-telj dara. I značenje riječi *communio* dolazi od *cum-munus* što znači dar i udioništvo u kontekstu pričesnog jedinstva zajednice. Božje zajedništvo s čovjekom rođeno iz dara i iz dioništva u daru postaje na kraju svijest o darovanosti. Stoga župa u liturgiji živi jedinstveno iskustvo okretanja od individualizma i ideoloških vizija zajednice prema zajednici vjere sabrane u Gospodinu. Župa kao zajednica vjere nalazi svoje autentično mjesto u obrednom procesu u kojem se stalno stavlja u dodir s Događajem koji je uvijek iznova rađa kao zajednicu vjere.¹⁴

Ante Crnčević primećuje kako se danas sve manje govori o župnoj zajednici, a sve više o "zajednicama u župi" što ima za posledicu da se župu počinje nazivati "zajednicom zajednicâ". Pri tom se pita nije li pojam *zajednica* rezerviran samo za župu u kojoj mogu djelovati različite *skupine* ili *grupe* kojima onda logično ne bi pripadao naziv zajednice. Župu se ne bi smjelo svoditi samo na strukturu koja organizira i "umrežava" posebne skupine i grupe. "Stoga se prava obnova župne zajednice može očekivati kroz ljepotu udioništva u liturgijskoj zajednici. Liturgijska zajednica nadahnjuje i osposobljuje pojedine udove da se više angažiraju na nekom polju kršćanskog svjedočenja, kroz djelovanje u nekoj grupi i skupini. Stoga je liturgijska zajednica temeljna zajednica u župi. Iz nje se rađa svaki oblik zajedništva, djelovanja, poslanja i svjedočenja. Graditi u župi obrnuti proces značilo bi zaniijekati božansku i otajstvenu narav Crkve... župa živi od liturgijskog susreta s Kristom, navlastito od euharistije. Liturgija rađa duh i snagu crkvenosti, župnog zajedništva i sveukupnog kršćanskog poslanja."¹⁵ Osim rijetkih kritičkih opaski, nova definicija župe imaće svoj prijem i u novijim crkvenim dokumentima. No, prije toga treba nešto kratko reći o samom povijesno razvoju pojma.

6. POVIJESNI RAZVOJ POJMA ZAJEDNICA ZAJEDNICÂ

Povijesni razvoj pojma „zajednica zajednicâ” seže u vrijeme II. vatikanskog koncila i nakon njega gdje se gledalo na takozvane bazične zajednice kao put obnove župe, a one se pojavljuju 60-ih i

¹⁴ Usp. *Isto*, 2-7.

¹⁵ Ante Crnčević, *Zajednica rođena iz slavja. O liturgijskoj obnovi župne zajednice, Živo vrelo*, 29 (2012.) 10, 13.

70-ih godina u Srednjoj i Južnoj Americi, a ponekad se predstavljaju i kao alternativa župnoj zajednici. Prvi pokušaji obnove župne zajednice dolaze od Riccarda Lombarija, koji je imao utjecaj na koncilске oce jer im je držao duhovne vježbe, i njegova pokreta „Per un mondo migliore“. Njegov je cilj obnova zajednica koje sačinjavaju župu kako bi ona postala „zajedništvo zajednicâ“ (“*communitas communitatum*”). On je tvrdio da sadašnja župa nije zajednica, nego često anonimna masa jer vjernici ne osjećaju pripadnost župnoj zajednici. Tu pripadnost moguće je postići preko članstva u manjoj zajednici s kojom se vjernik identificira. Uz sve pozitivne strane takvih zajednica spominje se kao negativnost zatvaranje zajednica u svoj svijet, želja da se sve vjernike svede na isti model duhovnosti, itd. Prema Lombardiju polazi se od bazičnih zajednica koje se ne formiraju spontano, nego po nacrtu odozgor. Angelo Mazzoleni među prvima uvodi princip “eklezijskog zajedništva” koji nadilazi juridički i teritorijalni princip župe, a ono se postiže vezom između obitelji i župe, koje svojim životom i radom animiraju župu.¹⁶

7. NOVI NAZIV ZA ŽUPU U NAJNOVIJIM CRKVENIM DOKUMENTIMA

Novi naziv za župu nalazimo i u nekim novim dokumentima pape Franje i vatikanskih dikasterija. Tako primjerice u apostolskoj pobudnici *Evangelii gaudium – Radost evanđelja* Papa potvrđuje stalnost župe kao crkvene strukture i ističe njezinu veliku prilagodljivost u svrhu misijske poučljivosti i kreativnosti. “To je zajednica zajednicâ, svetište gdje žedni dolaze piti da nastave svoj put, i središte iz kojeg se stalno šalju misionari.” Zaključuje kako preipitivanje i obnova župâ još uvijek nije donijelo dovoljno plodova da one postanu bliže ljudima, da budu središte živog zajedništva i sudjelovanja, te im manjka potpuna misijska orijentacija.¹⁷

Kongregacija za kler u svom napatku *Pastoralno obraćenje župne zajednice u službi evangelizacijskog poslanja Crkve*, poziva se na pobudnicu *Evangelii gaudium* i kaže da je papa Franjo potvrdio župu kao zajednicu zajednicâ koja je “prisutnost Crkve na nekom teritoriju, mjesto na kojem se sluša Božja riječ, mjesto rasta u kršćanskom životu, dijaloga, navještaja, velikodušne ljubavi, kla-

¹⁶ Usp. Rafko Valenčić, Župa – modeli europskog iskustva, *Diacovensia* 9 (2001.) 1, 31-32.

¹⁷ Usp. Papa Franjo, *Evangelii gaudium – Radost evanđelja. Apostolska pobudnica o naviještanju evanđelja u današnjem svijetu*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2015., br. 28 (dalje: EG).

njanja i slavljenja” (EG 28). Naputak kaže da su razne sastavnice koje čine župu pozvane na zajedništvo i jedinstvo gledajući svoj doprinos kao komplementaran u životu župe, a svoje darove trebaju staviti u službu župne zajednice.¹⁸ Usprkos pozivu na zajedništvo i jedinstvo, te komplementarnost župe i zajednica, ostaje nejasan odnos pojedine zajednice unutar župe sa župnom zajednicom kao takvom kao i odnos među zajednicama.

8. NEKA PITANJA O RELACIJI MEĐU ZAJEDNICAMA I JEDNOZNAČNOJ PRIMJENI POJMA

Kada se govori o župi kao zajednici zajednicâ postavljaju se temeljno pitanje: je li župa kao takva zajednica vjere i u kojem se smislu onda pojam zajednice jednoznačno pripisuje župi kao zajednici i zajednicama koje u njoj djeluju, a koje sada definiraju župu kao zajednicu? Odnosno, pripisuje li se župi zajednica kao nešto njoj vlastito ili joj to određenje dolazi od zajednica koje se u njoj nalaze? Ako se kaže da župa kao zajednica nije isto što i zajednice koje ju sačinjavaju, sljedeće pitanje je koja je razlika između naravi župne zajednice i zajednica koje u njoj djeluju i kakav je njihov međuodnos? Nadalje, sam pojam zajednicâ nekad se pripisuje bazičnima zajednicama u župi, nekad crkvenim pokretima i udrugama (npr. Karizmatski pokret, Neokatekumenski put, Fokularini, Marijina legija, i sl.), a ponekad i obiteljskim zajednicama¹⁹ u župi. Kako je moguće isti pojam zajednice pripisivati jednoznačno svim tim različitim “stvarnostima” (bazičnoj zajednici koja je sastavljena od župljana, nekom pokretu koji ima vlastitu organizacijsku strukturu i članstvo koje nije nužno iz iste župe i obitelji koja je živa “kućna Crkva” jedne župne zajednice). Osobita poteškoća nalazi se u onim zajednicama koje osim svoga jasnog hijerarhijskog ustrojstva i lanca odgovornosti unutar te zajednice, imaju vlastiti sakramentalni život i vlastitu euharistiju. Kako sve te “stvarnosti” nazvati jednoznačno zajednicama i kakav je njihov odnos prema župi kao zajednici, te kakav je odnos među samim zajednicama? U svrhu

¹⁸ Usp. Kongregacija za kler, *Pastoralno obraćenje župne zajednice u službi evangelizacijskog poslanja Crkve*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2021., br. 27 i 28.

¹⁹ „Da bi se obitelj mogla osjetiti subjektom u Crkvi i prepoznati svoje specifično poslanje u krilu Crkve i društvu u kojemu živi, nužna je pretpostavka da župa ne bude shvaćena i organizirana samo kao ‘zajednica zajednicâ’, ‘živih vjernih krugova’ i raznih ‘interesnih skupina, nego neizostavno (ili na prvom mjestu!) kao ‘zajednica obitelji’”. Ante Crnčević, *Liturgijska slavja u obitelji*, *Živo vrelo*, 28 (2011.) 1, 9.

jasnijeg sagledavanja problema i razrješenja pitanja prikladnosti novog naziva župe, može nam poslužiti rasprava između tadašnjih kardinala Ratzingera i Kaspera.

9. ODNOS SVEOPĆE I MJESNE CRKVE U RASPRAVI IZMEĐU RATZINGERA I KASPERA

Treba se, čini se, vratiti na temeljno pitanje odnosa sveopće Crkve i mjesnih Crkava koje nam može osvijetliti načelan odnos općeg i partikularnoga, a onda i posredno vrednovati mogućnost redefiniranja župe kao zajednice zajednicâ. Zanimljiva je stoga rasprava o tom pitanju koja se tri godine vodila između Waltera Kaspera i Josepha Ratzingera. Ratzinger, u skladu s II. vatikanskim saborom (usp. LG 8), vidi narav Crkve izrečenu i ostvarenu o njezinim vlastitostima kao jednu, svetu, katoličku i apostolsku Crkvu. Jedna i jedinstvena Katolička Crkva jest (*existit*) u i od pojedinih mjesnih Crkava kojima predsjedaju pojedini biskupi u zajedništvu sa zborom biskupa i i rimskim biskupom (usp. LG 23), a u svim zakonitim mjesnim zajednicama, u kojima subzistira jedinstvena Crkva Isusa Krista, istinski je prisutna jedna i jedinstvena Katolička Crkva, tako da se mjesnim Crkvama može pridavati naslov Crkva (usp. LG 26). Stoga je Katolička Crkva *communio ecclesiarum*, ali ne u smislu pukog zbroja mjesnih Crkava skupljenih u jednu cjelinu. Crkva, s druge strane, nije ni neka platonistička ideja odijeljena i konkretno nepovezana s mjesnim Crkvama. Sveopća dimenzija konstitutivno pripada svakoj mjesnoj Crkvi, jer su sve pojedine crkvene sastavnice i cjelina crkvenog tijela označeno u jednini kao “*communio*”.²⁰ Načelno slaganje izraženo u navedenom ekleziološkom razumijevanju odnosa opće i mjesne Crkve bit će dovedeno u pitanje novim dokumentom Kongregacije za nauk vjere.

9.1. Ontološko i vremensko prvenstvo sveopće Crkve

Pismo o nekim aspektima Crkve shvaćene kao zajedništvo Kongregacije za nauk vjere iz 1992. godine, čini se da je u suprotnosti sa spomenutim razumijevanjem odnosa opće i partikularne Crkve. Pismo govori o tome da opća Crkva ontološki i vremenski prethodi mjesnoj Crkvi, premda inzistira na „*mutua interioritas*“ (uzajamnoj

²⁰ Usp. Emery de Gaál, *The Theology of Pope Benedict XVI: The Christocentric Shift*, Palgrave Macmillan, New York, 2010., 205.

interiornosti),²¹ odnosno zadržava „isto-izvornost“ opće i partikularne Crkve, time isključujući da bi obje imale svoje porijeklo u nečemu drugome. Dokument afirmira prioritet sveopće Crkve u kojem se partikularne Crkve odnose prema sveopćoj kao kćeri prema svojoj majci. Partikularne Crkve nastaju prema Božjoj namisli nakon Pedesetnice te bi tvrdnja da partikularne Crkve ontološki prethode općoj Crkvi bila kriva interpretacija koncila. Svaki biskup je član biskupskog zbora i stoga nije monada te je njegovo upravljanje partikularnom Crkvom jedino moguće u službi zajedništva (*communio*) sveopće Crkve. Biskupska sinoda nije neki izvršni organ ili organ zbora biskupa, nego samo papino savjetodavno tijelo.²² Ratzingerova afirmacija ontološkog i vremenskog prvenstva sveopće Crkve dovela je do Kasperove kritike da takav stav nije u skladu s ekleziologijom II. vatikanskog sabora.

9.2. Kasperova kritika ontološkog i vremenskog prvenstva sveopće Crkve

Svoju kritiku ovoj tezi iz *Pisma* upućuje Kasper u *Festschriftu* bivšem biskupu Hildescheima, Josefu Homeyeru. Kasper se slaže da jedna Crkva egzistira u i iz partikularnih Crkava kao i da mnoge partikularne Crkve postoje iz i od sveopće Crkve. Pozivajući se na Johanna Adama Mohlera i njegovu organsku ekleziologiju, Kasper tvrdi da se jedna osoba ne može smatrati cjelinom, već samo cjelina može biti cjelina, a jedinstvo svih jedino može biti cjelina. Njegova je kritika upućena upravo vremenskoj i ontološkoj izvornosti sveopće Crkve. On smatra da su sveopća Crkva i partikularne Crkve neodvojivo sjedinjene i da su nastale istovremeno snagom Duha Isusa Krista. Evanđelist Luka to prikazuje nam na Pedeseticu u jeruzalemskoj zajednici gdje je u jednom vidljiva sveopća i mjesna Crkva,

²¹ Kongregacija za nauk vjera, *Pismo o nekim aspektima Crkve shvaćene kao zajedništvo* (25. VIII. 1992.), https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_28051992_communionis-notio_en.html (20. IX. 2024.) „Da bi se shvatilo pravo značenje analogne primjene izraza zajedništvo na pojedine Crkve u cjelini, treba prije svega imati na umu da pojedine Crkve, ukoliko su ‘dio jedne Kristove Crkve’, imaju poseban odnos ‘uzajamne interiornosti’ s cjelinom, to jest s općom Crkvom, jer je u svakoj partikularnoj Crkvi ‘stvarno prisutna i djelatna jedna, sveta, katolička i apostolska Crkva Kristova’. Zbog toga se ‘sveopća Crkva ne može zamisliti kao zbroj partikularnih Crkava ili kao federacija partikularnih Crkava’. Ona nije rezultat zajedništva Crkava, nego je u svom bitnom otajstvu stvarnost ontološki i vremenski prethodna svakoj pojedinoj partikularnoj Crkvi.“ (br. 9).

²² Usp. Emery de Gaál, *The Theology of Pope Benedict XVI: The Christocentric Shift*, 205-206.

te je od samog početka u Jeruzalemu postojao pluralitet zajednica. On pretpostavlja njihovu isto-izvornost i istovremenost, što izražava sintagmom „Ecclesia in et ex Ecclesiis“ (*Crkva u i od Crkava*) kako bi naglasio unutarnju usmjerenost onoga da su *Crkve u i od Crkve*. Posljednja teza nije samo nepotpuna nego i otvorena krivom razumijevanju. Ratzinger prihvaća da se ne može poistovjetiti sveopća Crkva isključivo s Rimskom Crkvom, papom i kurijom, jer bi to bila izolacija i doprinos teološkoj obnovi rimskog centralizma.²³

9.3. Ratzingerov odgovor na kritiku

U njemačkom dnevniku *Frankfurter Allgemeine Zeitung* od 22. studenoga 2000. godine, Ratzinger odgovara podužim člankom pod naslovom „Božja velika ideja ‘Crkve’ nije maštovita pretpostavka“. U tom članku on brani ontološko i vremensko prvenstvo opće Crkve s tvrdnjom da očitovanje Crkve na Pedeseticu kao univerzalne stvarnosti prethodi bilo kojoj mjesnoj Crkvi. Prema evanđelistu Luki Crkva je rođena od Duha Svetoga, što je svjedočanstvo vremenskog prvenstva sveopće Crkve koja govori svim jezicima. Ovoj povijesnoj perspektivi dodana je i ona ontološka koja se temelji na preegzistentnom otajstvu sveopće Crkve koju je Bog u Isusu Kristu odabrao odvjeka kako bi u njoj izmirio i otkupio čovječanstvo i svijet. Za Ratzingera to je slučaj bez obzira na nastanak konkretne Crkve sa svojim partikularnim obilježjima i očitovanjima. Premda Ratzinger smatra da Luka ne pripisuje vremensko prvenstvo opće Crkve, ipak, još je važnije da je Crkva rođena u Duhu od samog početka izborom dvanaestorice apostola za sve narode te da je od samog početka usmjerena da se izreče u svim kulturama kako bi bila narod Božji. Ona nije neka partikularna zajednica koja se sporo širi, nego kvasac usmjeren prema cjelini te stoga sadrži univerzalnost od samog početka. Kao opći sakrament Crkva ne definira, a još manje proizvodi samu sebe, jer je u svojoj biti sakramentalna i evangelizacijska te svoje porijeklo ima u Isusu Kristu i k njemu je usmjerena. Stoga nikad nije hermetički zatvorena stvarnost. Zato se njezina prvotnost ne može poistovjećivati sa prvenstvom Rimske Crkve, u čemu je očito bio nesporazum kad je riječ o ontološkoj i vremenskoj prvotnosti opće Crkve u odnosu na partikularnu. Kasper, s druge strane, jasno argumentira protiv sociološke redukcije Crkve na pojedine župe, te ne smatra da samo pojedine župe postoje kao empirijske stvarnosti. Podsjeća da mjesne Crkve nisu samo

²³ Usp. *Isto*, 206.

odjeli sveopće Crkve niti da je mjesni biskup samo papin delegat. Kasper priznaje da on i Ratzinger dijele iste ekleziološke principe te raspravu naziva „raspravom unutar iste teološke škole“. U svojoj prijateljskoj kritici kardinala Ratzingera priznaje da je učenje o vječnoj preegzistenciji Crkve ispravno jer je utemeljeno na Božjem vječnom spasenjskom otajstvu, ali se pita, ako je sveopća Crkva preegzistentna, može li se isto reći i za mjesne Crkve? Nije li konkretna Crkva *u i od* mjesnih Crkava preegzistentna, pita se Kasper. Prema Kasperovom mišljenju, teza o preegzistentnosti Crkve je u istoj mjeri snažan argument kao i teza o istovremenosti sveopće Crkve i parti-kularnih Crkava koju on zastupa i brojni drugi teolozi.²⁴

9.4. Završetak rasprave

Prijateljska razmjena mišljenja završena je u časopisu američkih isusovaca *America* 2001. godine. U članku u časopisu Ratzinger priznaje da je možda bilo bolje započeti raspravu navodeći teleološko prvenstvo sveopće Crkve, a ne ontološko prvenstvo, jer, kao konačna uzročnost, sveopća Crkva preegzistira u Božjoj volji. Ipak, ona ne postoji zbog same sebe, nego je sredstvo u Božjem okupljanju svih ljudi u svrhu pripreme trenutka kad će Bog biti sve u svima.²⁵ Ratzinger nedvosmisleno kaže: „Rimska Crkva je mjesna Crkva i nije sveopća Crkva – mjesna Crkva s posebnom, univerzalnom odgovornošću, ali ipak mjesna Crkva. A tvrdnja o unutarnjem prvenstvu Božje ideje o jednoj Crkvi, jednoj zaručnici, nad svim njezinim empirijskim ostvarenjima u pojedinim Crkvama, nema nikakve veze s problemom centralizma.“²⁶ U svom pismu uredniku časopisa *America* Kasper se referira na Ratzingerov članak prihvaćajući unutarnje prvenstvo jedinstva Crkve prije njezine esencijalne različitosti. Za njega je teza o prvenstvu unutarnjeg jedinstva uvjerljiva kako filozofski tako i teološki, jer jedinstvo kao transcendentna odrednica bića čini različitost i mnoštvo mogućim. Zaključno Kasper afirmira svoju ekleziološku tezu o suizvornosti i istovremenosti sveopće Crkve i mjesnih Crkava.²⁷

U svojim završim razmišljanjima o raspravi Ratzinger/Kasper McDonnell primjećuje kako u podlozi rasprave postoje određene

²⁴ Usp. *Isto*, 207-208.

²⁵ Usp. *Isto*, 208-209.

²⁶ Joseph Ratzinger, *The Local Churches and the Universal Church*, *America* 185 (2001.), 10. Citirano prema: Emery de Gaál, *The Theology of Pope Benedict XVI: The Christocentric Shift*, 209.

²⁷ Usp. *Isto*, 209.

predrasude. Rimski centralizam i univerzalizam koji favorizira sveopću Crkvu navodeći objektivne i formalne elemente (Riječ, milost, sakramenti, apostolska služba). Ono što je univerzalno u svim realizacijama Crkve; elementi koji čine Crkvu i razlikuju je od drugih zajednica te takav pristrani metodološki pristup umanjuje ili uopće ne postavlja pitanje mjesne Crkve. Naravno, takva primjedba išla bi na Ratzingerovu stranu, dok se na isti način ne referira na moguće predrasude s Kasperove strane. To će prepustiti samom Ratzingeru. Obojica se slažu u pogledu Crkve kao otajstva odvjeka skrivena u Bogu, ali Ratzinger iz toga izvodi ontološko prvenstveno sveopće Crkve, a Kasper cijele Crkve (i sveopće i mjesne) te time negira ontološko prvenstvo sveopće Crkve. Obojica priznaju da sveopća Crkva postoji „u i od“ mjesne Crkve i da mjesne Crkve postoje „u i od“ sveopće Crkve. Kasper se boji da je Ratzingerova sveopća Crkva logički konstrukt, apstrakcija, da postoji odijeljena od povijesne stvarnosti, a Ratzinger se boji da Kasperov naglasak na empirijskoj Crkvi svodi eklezijologiju na sociologiju. Ključ rasprave je čini se u istovremenosti sveopće Crkve i mjesnih Crkava i njihovom perihoretikom odnosu, međuuključenosti, reciprocitetu. Ratzinger se slaže s Kasperovom slikom perihoreze kad se ona primjenjuje na povijesnu dimenziju Crkve, jer je ona uvijek otjelovljena lokalno, ali se ne slaže s aplikacijom teorije o simultanosti na Božji vječni plan. Božji vječni plan jest jedan Zaručnik i jedna Zaručnica (Tijelo Kristovo) koji postaju jedno tijelo. Snaga *communio* eklezijologije je mogućnost utemeljenja različitosti u višem jedinstvu, jer je jedinstvo više od različitosti. Stoga, ako sva različitost nije usmjerena prema višem jedinstvu, onda takva Crkva nije istinska Crkva.²⁸

I kad Ratzinger prihvaća istovremenost, inzistira na slijedu – prvo sveopća, onda mjesna Crkva. Ratzinger predstavlja ontološko prvenstvo na temelju trojstvenog nauka, kristologije, euharistije, krštenja i naravi Petrove službe. Slaganje dvojice očituje se u tome da je slavlje euharistije u mjesnoj Crkvi u isto vrijeme slavlje sveopće Crkve. Ratzinger vjeruje da krštenje u sveopćoj Crkvi prethodi mjesnoj Crkvi, jer čovjek je kršten u sveopćoj Crkvi kako bi bio doma u svim mjesnim Crkvama. Kasper ne prihvaća takvo odjeljivanje zbog istovremenosti, jer onaj tko je kršten u mjesnoj Crkvi (kao što sva krštenja i jesu) kršten je u sveopćoj Crkvi. Ratzinger smatra da nije od najveće važnosti odrediti točan trenutak u kojem Crkva ulazi u postojanje (s obzirom na Djela apostolska), nego „unutarnji početak Crkve“ i „unutarnji prioritet jedinstva“ kako nam se pokazuje u Dje-

²⁸ Usp. Kilian McDonnell, The Ratzinger/Kasper debate. The Universal Church and Local Churches, *Theological Studies*, 63 (2002.) 2, 246-250.

lima. McDonnell drži da su ova dva uvida glavni doprinos raspravi, u kojima dvije strane konvergiraju. Ratzinger stavlja veliki naglasak na preegzistenciji Crkve i tako ulazi u prostor otajstva koje je nepovijesno, bez prostorno-vremenskog ograničenja ili slijeda vremena, a opet u Pedesetnici ulazi u čisto povijesni način gledanja, gdje inzistira na vremenskom slijedu – Duhovi su prvi, kao trenutak sveopće Crkve, a nakon toga slijedi realizacija sveopće Crkve u partikularnim Crkvama (McDonnell vidi u potrebi sveopće Petrove službe prvenstvo sveopće Crkve, što je prigovor Ratzingeru). Kasper vidi univerzalističku ekleziologiju kao sredstvo centralizacije, ali nije čuo da decentralizacija znači umanjivanje papinstva, nego, štoviše, smatra da bi to bilo još jače vršenje Petrove službe na kolaborativan način, što bi kolegijalnost učinilo stvarnom. Ratzinger negira bilo kakav motiv centralizma svojoj univerzalističkoj ekleziologiji te na jedan način prosuđuje Kasperov naglasak na „empirijskoj Crkvi“ kao neku vrstu sociologijskog redukcionizma, ekleziološkog poravnjanja. Tu optužbu Kasper smatra neutemeljenom jer on Crkvu vidi kao povijesnu, konkretnu, istovremeno sveopću i mjesnu.²⁹ Završetak rasprave između dvojice kardinala nastaviti će se na jedan drugačiji način u vremenu pontifikata Benedikta XVI.

9.5. Odjeci rasprave u vrijeme papinske službe Benedikta XVI.

Rasprava koja je trajala tri godine nastavila se na jedan način i u kasnijem razdoblju kroz homilije Pape Benedikta XVI. (u kojim ne spominje Kaspera poimence) i knjigu kardinala Kaspera iz 2011., *Katholische Kirche: Wesen, Wirklichkeit, Sendung*, u kojoj Kasper daje kratak pregled prethodne rasprave. U svojoj propovijedi na Pedesetnicu 2008. papa Benedikt kaže: „Sveti Luka nastoji nedvosmisleno prenijeti temeljnu ideju, a to je da je sam čin rođenja Crkve već ‘katolički’ ili univerzalni. Crkva od samog početka govori svim jezicima, jer je povjereno joj evanđelje namijenjeno svim narodima, po volji i nalogu Krista uskrslog (usp. Mt 28,19). Crkva koja se rađa na Pedesetnicu nije primarno partikularna zajednica – jeruzalemska Crkva – nego sveopća Crkva, koja govori jezicima svih naroda. Iz nje su se u svim dijelovima svijeta trebale roditi druge zajednice, partikularne Crkve koje su sve i uvijek aktualizacije jedne i jedine Crkve Kristove. Katolička Crkva stoga nije federacija Crkava nego jedin-

²⁹ Usp. *Isto*.

stvena stvarnost: sveopća Crkva ima ontološku prednost. Zajednica koja u tom smislu nije katolička ne bi bila ni Crkva.“³⁰

Činjenica da se sada papa Benedikt sa snažnom izjavom vraća na to pitanje jako je značajna. Isto će ponoviti i u svojoj propovijedi na Duhove 2012. Očito to ne smatra samo svojim osobnim teološkim mišljenjem, nego stavom koji iznosi kao Petrov nasljednik. I u svojoj propovijedi na Pedeseticu sljedeće godine, 2011. ocrtava Duhove kao „novi Sinaj“ u kojem je Bog sklopio savez sa svim narodima. „Time nam se govori nešto najvažnije: da je Crkva od samog početka bila katolička, da njezina univerzalnost nije rezultat uspješnog uključivanja različitih zajednica. Doista, od prvoga ju je trenutka Duh Sveti stvorio kao Crkvu svih naroda; ona obuhvaća cijeli svijet, nadilazi sve razlike rase, klase i nacije; ruši sve prepreke i okuplja ljude u ispovijedanju trojedinog Boga. Crkva je od početka bila jedna, katolička i apostolska: to je njezina prava narav i kao takvu je treba prepoznati.“³¹ Ovdje, doduše, ne koristi riječ „prioritet“, ali poruka ostaje ista: sveopća Crkva je realnost darovana u samom početku, a nije rezultat međusobnog priznanja među Crkvama.³²

Kasper u svojoj knjizi iz 2011. godine smatra da su njegova početna pitanja vezano za dokument iz 1999. pogrešno shvaćena i krivo protumaćena u Ratzingerovom odgovoru iz 2000. godine. Njegova istinska pastoralna briga bila je vezana za neravnotežu i centralizam te se nije radilo o crkvenoj politici, a ponajmanje o negaciji „teološkog“ razumijevanja Crkve. Raspravu stoga stavlja u pastoralni kontekst odvojeno od više teoretskih rasprava o božanskom porijeklu i dubljim teološkim dimenzijama Crkve. Iznosi neke terminološke nejasnoće koje su došle na vidjelo u raspravi između njega i Ratzingera. Pojam *ecclesia particularis* treba shvatiti više teološki kao narod sazvan i okupljen oko svoga biskupa u euharistiji, a manje u smislu biskupije kao jednog zemljopisnog „dijela“ sveopće Crkve. „Sveopća Crkva“ je također dvoznačan pojam jer može značiti preegzistentnu i eshatološku Crkvu te sadašnju vidljivu Crkvu. Ta terminološka dvoznačnost pojma „sveopće Crkve“ stvarni je razlog za nerazumijevanje u spomenutoj raspravi. U svojoj pastoralnoj

³⁰ Papa Benedikt XVI., *Propovijed na svetkovinu Pedeseticu* (11. V. 2008.), https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/homilies/2008/documents/hf_ben-xvi_hom_20080511_pentecoste.html (9. IX. 2024.).

³¹ Papa Benedikt XVI., *Propovijed na svetkovinu Pedeseticu* (12. VI. 2011), https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/homilies/2011/documents/hf_ben-xvi_hom_20110612_pentecoste.html (9. IX. 2024.).

³² Usp. Derek Sakowski, *Ecclesiological Reality of Reception: Considered as a Solution to the Debate over the Ontological Priority of the Universal Church*, Gregorian & Biblical Press, Rim, 2014., 80-82.

brizi njegov fokus je bio na zemaljskoj Crkvi i unutarpovijesnom odnosu jedne Crkve i mnogih Crkava, a ne na teološkom prvenstvu preegzistentne i eshatološke Crkve, što on nikad nije negirao. U tom kontekstu reaffirmira svoju teoriju simultaniteta pozivajući se na metafiziku Tome Akvinskoga koji tvrdi da unutar stvarnosti konačnoga nikad ne postoji jedinstvo bez različitosti. Teološki govoreći, povijesna Crkva je istovremeno jedna i mnoga. S jedne strane, to jedinstvo nije proizvod različitih Crkava koje stvaraju međusobno jedinstvo, ali niti mnoge mjesne Crkve nisu emanacija sveopće Crkve (shvaćene u povijesnom zajedništvu), nego su obje uvijek prisutne jedna u drugoj i jedna s drugom; one prodiru jedna u drugu i komuniciraju perihoretski. Ponovno se vraća na svoje tumačenje Lukinog teksta o Duhovima te tvrdi da je od početka povijesna Crkva perihoretski jedna i mnoge, što je stvarnost iznad centralizma i federalizma, jedinstvena stvarnost u svijetu koju nije moguće naći u bilo kojoj svjetskoj strukturi jedinstva.³³ Iz rasprave dvojice teologa i kardinala, od kojih jedan kasnije postaje i papa, može se izvući nekoliko važnih pouka za vrednovanje adekvatnosti novog naziva župe u stalnom nastojanju Crkve za njezinom obnovom.

10. ADEKVATNOST NAZIVA ŽUPE KAO ZAJEDNICE ZAJEDNICÂ MJERENA PREMA RASPRAVI RATZINGER/KASPER

Odnos sveopće Crkve i partikularnih ili mjesnih Crkava iz rasprave može nam poslužiti rasvjetljenju odnosa između župe kao zajednice i zajednicâ u njoj djelatnih, koje joj daju novo određenje, strukturu i sadržaj, prema novom nazivu. Usporedba nije potpuno odgovarajuća, jer se ovdje radi o odnosu sveopćeg i mjesnog. Ipak, na jedan način možemo usporediti župu koja je najkonkretnija realizacija sveopće Crkve, osnovna stanica Crkve, i svih drugih stvarnosti koje u njoj djeluju, te njihova odnosa prema župi. Već na razini modela vidimo da je župa "stanica" organizma u kojoj se odvijaju svi životni procesi otajstva sveopće Crkve, Riječ, milost, sakramenti, apostolska služba (svećenik koji uprisutnjuje mjesnog biskupa – nasljednika apostola). Ona svojom stvarnošću i sadržajem prethodi bilo kojoj zajednici koja je u njoj prisutna te od njih ne prima ništa u svom temeljnom prethodnom određenju. Na razini modela, čini se, kao da bi „zajednica zajednicâ“ kao novi model župe župu predstavljao kao nekakav prazni okvir slike ili organ koji je naku-

³³ Usp. *Isto*, 82-84.

pina različitih stanica koju ju čine, ali bez jasnih odnosa prema tom organu ili stanicama međusobno. Župa ne nastaje niti se sastoji od zbira zajednica koje u njoj djeluju, ona nije federacija (kako kaže papa Benedikt XVI.) „zajednicâ“, nego najkonkretnije očitovanje sveopće Crkve u jednoj mjesnoj zajednici koja slavi euharistiju. Župna zajednica nije zbog toga zajednica jer je njezin *communio*, kao oznaka suprebivanja sveopće i mjesne Crkve, „rezultat uspješnog uključivanja različitih zajednica“.

Jasna je motivacija i želja autora te sintagme za obnovom, ožvjljenjem, duhovnim buđenjem, možda okoštalih struktura u župi, ali to nije dovoljan razlog za redefiniranjem ili restrukturiranjem župe kao mjesne Crkve. Osobito stoga što nema nikakve diferencijacije pojma zajednice koja se jednako primjenjuje na župu i sve stvarnosti koje u njoj djeluju, onda posljedično niti određenja odnosa zajednica međusobno. Posebno se to odnosi na one zajednice koje „djeluju u župi“, a imaju vlastitu paralelnu strukturu i slave vlastitu euharistiju. Postavlja se pitanje je li takvo novo određenje župe ono koje djeluje integracijski, da sve stvarnosti ujedini (a ne koordinira) prema jedinstvu župne zajednice jer to jedinstvo čini različitost i mnoštvo mogućim. Ako se različitost traži radi same sebe, onda je pitanje dezintegracijskog djelovanja koje različitostu razbija pretpostavljeno jedinstvo.

Zbog manjka jasnoće naziva i nedefiniranih odnosa, čini se (prema prijedlogu Crnčevića) prikladnijim zajednice nazvati grupama ili skupinama ili živim vjerničkim krugovima, ali ih se ne može shvatiti kao one koje definiraju samu narav župne zajednice, nego svoj smisao, poslanje i cilj imaju u župnoj zajednici kroz očitovanje jedinstva u različitosti.

ZAKLJUČAK

Na razini pojmovnog određenja novi naziv za župu kao „zajednicu zajednicâ“ stvara nejasnoću i otvara mnoga pitanja. Neprikladno je istim pojmom „zajednica“ određivati narav župe i njezinih sastavnih djelova. Nadalje, novi naziv sugerira da župu kao zajednicu određuju zajednice koje djeluju u njoj i koje ju čine zajednicom. Takvo novo određenje župe dovodi do novog pitanja i problema odnosa među zajednicama koje u njoj djeluju.

Na eklezijalnoj simboličkoj razini taj pojam odudara od dosad korištenih simbola za Crkvu i njezinu najmanju partikularnu zajednicu, a osobito od predstavljanja Crkve kao tijela ili organizma u kojem je župna zajednica jedna stanica partikularne Crkve. Štoviše,

novi naziv sugerira sliku župe kao neorganizirane, prazne strukture ili nakupine organski neuređenih stanica.

Ono što određuje zajedništvo u župi i čini ju zajednicom nije plod ljudske inicijative, svjetonazora, interesa, pa čak ni religioznih nadahnuća i iskustava, nego Božji poziv „odozgor“ koji sve ljude želi ujediniti u jednoj Božjoj obitelji koja svoje jedinstvo utemeljuje i manifestira sakramentalnim slavljem euharistijskog otajstva iz kojeg poizlaze svi oblici zajedništva. „Domaća Crkva“ – kršćanska obitelj je ona koja posreduje prvo iskustvo Crkve i prva je škola za odgoj u vjeri kojom uvodi djecu u širu crkvenu zajednicu – župu. Stoga se čini prikladnijim na župu gledati kao na zajednicu kršćanskih obitelji, a ostale stvarnosti u župnom životu prikladniji bi bilo nazivati skupinama, grupama ili vjerničkih krugovima.

Iz rasprave između kardinala Ratzingera i Kaspera, a onda i zaključno iz homilija pape Benedikta XVI., vidljivo je da je Crkva prvotno sveopća, a tek onda partikularna; katoličko određenje Crkve ontološki i vremenski prethodi bilo kojoj partikularnoj Crkvi. Prema papi Benediktu Crkva nije federacija lokalnih Crkava, nego jedinstvena stvarnost, i njezina univerzalnost nije rezultat uspješnog uključivanja različitih zajednica. Primjenjujući na neki način ovaj zaključak na određenje župe kao zajednice zajednica, može se reći da župa kao zajednica postoji sa svim svojih obilježjima jedne stanice partikularne Crkve prije bilo koje „zajednice“ koja u njoj djeluje, i da joj ta ne dodaje ništa bitno u njezinom temeljnom određenju. Župu, dakle, zajednicom ne čini ni jedna od postojećih zajednica, pa stoga ne može ni biti njezin konstitutivni element kako, čini se, sugerira novi naziv.

CHARISMATIC MODEL OF PARISH AS A “COMMUNITY OF COMMUNITIES”

Summary

At the end of the last century, and especially at the beginning of the new millennium, there has been increasing mention of the need to renew the parish togetherness so that it can be an expression of church communion and a center of evangelization, a space for greater participation of the laity through small basic church communities that are complementary and necessary for the growth of the Church. In this sense, the redefinition of the parish as a commu-

nity of communities is advocated, in which the parish priest would be the coordinator of all forms of Christian life, connecting all realities in the parish into a single whole. The article analyzes the new name of the parish, which aims to express the new nature of the parish community, and compares it with the classical definition of the parish. A brief historical overview of the origin of the term and its acceptance in the Church in Croatia is presented, as well as the appearance of the new name in recent documents of the Church's magisterium. In contrast to the tacit acceptance of the new name, a critical distance is presented by several liturgists in the Croatian theological field, who see in this term the danger of creating a double order in the liturgy and organization of the Church, as well as a contradiction to the sacramental unity of the parish. The discussion between the two then cardinals, Joseph Ratzinger/Benedict XVI and Walter Kasper, on the relationship between the particular and universal Church can shed light on the issue of the relationship between the parish as a community (or the parish community) and the communities that define the nature of the parish with the new name. Ratzinger's position on the ontological and temporal primacy of the universal Church over the particular Church, where the universal Church is not a federation of particular Churches, can in its own way be applied to the relationship between the parish community and all the communities in the parish. It can therefore be said that the concept of community cannot be used unambiguously for the parish as a community and the communities that operate within it, nor that the parish is a federation of communities that give it its "personality". In conclusion, it can be said that redefining the term parish as a community of communities can lead to its disintegration rather than its revival and strengthening.

Keywords: parish, community of communities, parish priest-coordinator, particular and universal Church, ontological and temporal primacy